

формувань протягом конфлікту: їх розвитку чи деградації. В першому випадку іррегулярні формування відіграють допоміжну функцію, як це має місце в Україні. У другому випадку роль іррегулярних формувань зростає, як у Сирії, і поступово саме вони починають відігравати провідну роль у війні.

4. Деградація регулярної армії та її заміна іррегулярними формуваннями різного походження, зовнішньо- і внутрішньополітичної орієнтації, форм фінансування значно посилює дезінтеграційні процеси в державі в цілому.

ЛІТЕРАТУРА

1. Военный энциклопедический словарь: В 2 т. / Редкол.: А.П. Горкин, В.А. Золотарев, В.М. Кареев

и др. – М.: Большая Российская энциклопедия, 2001. – Т.1. – 848 с.

2. Булах А. Первые на передовой: отражение военной агрессии России против Украины / А. Булах, Г. Сеньків, Д. Теперик – Таллинн: International Centre for Defence and Security, 2017. – 41 с.

3. Семенов К. Вооруженные силы Сирии на седьмой год войны: от регулярной армии к добровольческим корпусам [Электронный ресурс] / К. Семенов – Режим доступа: <http://russiancouncil.ru/analytics-and-comments/analytics/vooruzhennye-sily-sirii-na-sedmoy-god-voyny-ot-regulyarnoy-armii-k-dobrovolcheskim-korpusam/>

4. The Military Balance 2014 – London: Routledge Taylor&Francis Group for The International Institute for Strategic Studies. – 504 p.

5. The Military Balance 2017 – London: Routledge Taylor&Francis Group for The International Institute for Strategic Studies. – 576 p.

6. The Military Balance 2010 – London: Routledge Taylor&Francis Group for The International Institute for Strategic Studies. – 492 p.

УДК 321.011

Младьонова О.Д.

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА ЯК СКЛАДОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Проаналізовано інформаційну безпеку в якості складової національної безпеки України. Національний інтерес є сукупністю потреб держави, суспільства, людини. Зроблено висновок, що національна безпека є результатом управління потенційними чи реальними загрозами, небезпеками і має на меті задоволення національних інтересів держави, суспільства, людини. Існування та розвиток держави підтримуються шляхом належного функціонування відповідних державно-правових інституцій.

Ключові слова: інформація, інформаційна безпека, інформаційне суспільство, інформаційний суверенітет, національна безпека, національні інтереси, інформаційна сфера України.

Младёнова Е.Д.

ИНФОРМАЦИОННАЯ БЕЗОПАСНОСТЬ КАК СОСТАВЛЯЮЩАЯ НАЦИОНАЛЬНОЙ БЕЗОПАСНОСТИ УКРАИНЫ

Проанализирована информационная безопасность в качестве составляющей национальной безопасности Украины. Национальный интерес представляет собой совокупность потребностей государства, общества, человека. Сделан вывод, что безопасность является результатом управления потенциальными или реальными угрозами, опасностями и имеет целью удовлетворение национальных интересов государства, общества, человека. Существование и развитие государства поддерживаются путем должного функционирования соответствующих государственно-правовых институций.

Ключевые слова: информация, информационная безопасность, информационное общество, информационное суверенитет, национальная безопасность, национальные интересы, информационная сфера Украины.

Mladonova O.

INFORMATION SECURITY AS A COMPONENT OF THE NATIONAL SECURITY OF UKRAINE

Information security is analyzed as a component of Ukraine's national security. National interest is a combination of the needs of the state, society, and man. It is concluded that security is the result of managing potential or real threats and dangers and is aimed at satisfying the national interests of the state, society, and man. The existence and development of the state are maintained through the proper functioning of the relevant state and legal institutions.

Keywords: *information, information security, information society, information sovereignty, national security, national interests, information sphere of Ukraine.*

Інформаційні війни мають тисячолітню історію. Інформаційно-психологічний вплив на духовну, моральну, ідеологічну стійкість супротивника можна простежити і в історії Стародавнього Риму, і в епоху феодалізму, і навіть у біблійних легендах, де згадується, наприклад, Гедеон, який неодноразово під час воєн вдавався до залякування супротивника, а одного разу залякав настільки, що ворог розгубився та вдарив по своїх же військах. Тож людству відомі застосування інформаційно-психологічних прийомів задля того, щоб відстояти особисті інтереси, зберегти власні ресурси у боротьбі з протилежною стороною чи здобути додаткові. Але особливого значення інформаційні війни набули у ХХ ст., коли газети, радіо та телебачення стали посправжньому засобами масової інформації, а поширювана через них інформація – справді масовою, у зв'язку з чим вони поступово переставали бути додатком до збройних війн і зрештою перетворилися на самостійне явище. Тоді і з'явилося та набуло поширення поняття «інформаційний агресор». Останній чинить безумовний вплив як на інформаційно-комунікативний простір держави і суспільства чи певної спільноти, до якої застосовуються інформаційно-психологічні прийоми, так і на психіку окремої людини відповідно до своїх. У зв'язку з цим виникла нагальна потреба у створенні ефективної системи протидії операціям та прийомам інформаційно-психологічної війни на державному рівні.

Об'єктивна проблема створення такої системи полягає, по-перше, у низькому рівні готовності суспільства захищати себе, протидіяти будь-яким спробам маніпулювання його свідомістю, по-друге, у відсутності державної системи протидії таким маніпуляціям. Розглянувши першу проблему більш детально, зрозуміємо, що в масовій свідомості громадян і суспільства в цілому ще недостатньо склалося розуміння загрози,

яку несуть чи можуть нести сучасні комунікаційні технології, які містять у собі інструменти прихованого інформаційно-психологічного впливу, найбільш небезпечними з яких є ті, що використовується в політичних цілях.

Ця проблема щільно пов'язана з питанням невідповідності швидкості розвитку концепцій і технологій інформаційно-психологічної агресії та темпів створення системи цінностей, підтримання психічного здоров'я суспільства, розвитку технологій захисту свідомості від такої агресії.

Актуальність теми дослідження зумовлена особливістю небезпеки, яку таїть у собі постійний та цілеспрямований інформаційно-психологічний вплив на людину та суспільство в цілому, внаслідок чого з'являється необхідність забезпечення інформаційної безпеки як результату управління інформаційними загрозами з метою задоволення національних інтересів в інформаційній сфері.

Метою статті є дослідження правової природи інформаційної безпеки як складової національної безпеки України.

Проблемами інформаційного суспільства, інформаційних війн та інформаційної безпеки займалися такі науковці, як Т.Г. Комарова, В.І. Гурковський, А. Баранов, Б.А. Кормич та ін.

Стаття 17 Основного Закону України [1] закріплює захист суверенітету та територіальної цілісності України, а також забезпечення її інформаційної та економічної безпеки як справу всього українського народу.

Учений і дослідник В.М. Лопатін у своїй праці серед причин незадовільного стану справ в галузі забезпечення інформаційної безпеки держави обґрунтовано виокремив такі: відсутність чітко вираженої державної політики, що займається визначенням пріоритетів розвитку єдиного інформаційного простору, механізмів використання його в

інтересах саме позитивного розвитку суспільства [2, с.76]. Це є вкрай важливим і для України, адже інформаційний простір виступає основою системи соціальної (суспільної) комунікації, становлення громадянської самосвідомості людини, основою збереження національної культури та духовного відродження народу.

Відсутність організованої системи вироблення та реалізації єдиної державної політики у сфері забезпечення інформаційної безпеки країни також можна віднести до причин незадовільного стану справ у сфері забезпечення інформаційної безпеки України та її громадян.

Розвиток законодавства, що регулює відносини в інфосфері, характеризується своєю безсистемністю, а ефективність механізмів його формування та реалізації – слабкістю, що також стає причиною незадовільного стану справ в галузі забезпечення інформаційної безпеки держави, як і те, що правова та інформаційна культура громадян і суспільства в цілому є вкрай низькою, а фінансування діяльності щодо забезпечення інформаційної безпеки суспільства – незадовільним.

Згідно із Законом України «Про Концепцію Національної програми інформатизації» від 4 лютого 1998 р., інформаційна безпека є невід’ємною складовою оборонної, економічної, політичної, а також інших складових національної безпеки [3]. Механізми забезпечення функціонування телекомунікаційних мереж і систем, канали телекомунікації та інформаційного обміну, інформаційні ресурси є не тільки елементами інформаційної інфраструктури країни, але й об’єктами інформаційної безпеки.

Закон України «Про основи національної безпеки України» від 19 червня 2003 р. [4], хоча й не закріплює визначення поняття «інформаційна безпека», проте, розглядає її як одну з галузей національної безпеки та перелічує загрози й напрями державної політики в інфосфері. За розумінням інформаційної безпеки звернемося до Юридичної енциклопедії, яка говорить: «інформаційна безпека – один із видів національної безпеки, важлива функція держави» [5, с. 101].

Інформаційна безпека України характеризується:

- 1) законодавчим формуванням державної інформаційної політики;
- 2) гарантуванням свободи інформаційної діяльності та права доступу до інформації у національному інформа-

ційному просторі України;

- 3) всебічністю розвитку інформаційної структури;
- 4) підтримкою розвитку національних інформаційних ресурсів країни, враховуючи досягнення науки і техніки та особливості духовного й культурного життя народу;
- 5) створенням згідно з законами України можливостей досягнення інформаційної достатності для ухвалення рішень органами державної влади, об’єднаннями громадян, громадянами, а також іншими суб’єктами права в Україні;
- 6) охороною державної таємниці, інформації з обмеженим доступом, яка є об’єктом володіння, розпорядження, користування лише державою або об’єктом права власності;
- 7) створенням та впровадженням безпечних інформаційних технологій;
- 8) створенням загальної системи охорони інформації, зокрема інформації з обмеженим доступом та державної таємниці;
- 9) встановленням законодавством режиму доступу іноземних держав або їх представників до національних інформаційних ресурсів, але лише на основі договорів з іноземними державами;
- 10) захистом національного інформаційного простору від поширення забороненої законодавством для поширення інформації;
- 11) законодавчим визначенням порядку поширення інформації зарубіжного виробництва на території держави.

Б.А. Кормич визначає інформаційну безпеку як стан захищеності параметрів інформаційних процесів, відносин і норм, які встановлені законодавством. Це забезпечує необхідні умови існування суспільства, держави, людини як суб’єктів таких процесів та відносин [6, с.109].

В.М. Лопатін стверджує, що інформаційна безпека є станом захищеності життєво важливих інтересів держави, суспільства та особи на збалансованій основі, тобто національних інтересів країни, від внутрішніх і зовнішніх загроз в інформаційній сфері [2, с.79].

Український учений О. Баранов визнає інформаційну безпеку як стан захищеності національних інтересів країни в інформаційному середовищі. За таких умов зводиться до мінімуму чи не допускається взагалі заподіяння шкоди державі, суспільству чи особі через несанкціоноване поширення ін-

формації, її недостовірність, несвоечасність, через негативні наслідки функціонування інформаційних технологій чи негативний інформаційний вплив [7, с.72].

На безпеці інформації як складовій інформаційної безпеки робиться акцент багатьма дослідниками, відзначаючи при цьому значення для держави контролю над інформаційним простором. Від цього значною мірою залежить загальна безпека держави та її громадян. У цьому разі інформація використовується суворо за призначенням, не завдаючи шкоди державі. При цьому інформаційна безпека є таким станом інформації, за якого є суттєво ускладнені чи зовсім усунені можливості порушення її цілісності.

Українським і неординарним є висловлення В.І. Гурковського про те, що інформаційна безпека України є суспільними відносинами, що пов'язані з захистом інтересів держави, суспільства, людини, громадянина від потенційних і реальних загроз в інформаційному просторі [8, с.35]. Цей захист – необхідна умова для збереження та примноження матеріальних і духовних цінностей нації, а також її прогресивного розвитку, існування, самозбереження громадян та України як суверенної держави. Здійснення цього захисту залежить від грамотної інформаційної політики, мета якої – захист, оборона, охорона національних інтересів.

На думку дослідників Т.А. Шевцової та В.І. Ярочкіна, інформаційна безпека полягає у проведенні інженерно-технічних, організаційних, а також правових заходів щодо формування інфраструктури, застосування інформаційних ресурсів, інформаційних технологій, захисту інформації високого значення і права суб'єктів, які беруть участь у діяльності, пов'язаною з інформацією [9, с.8]. Тож, інформаційну безпеку розуміємо як:

- 1) стан захищеності інформаційного простору;
- 2) процес управління небезпеками та загрозами, адже це забезпечує інформаційний суверенітет України;
- 3) стан захищеності національних інтересів України в інформаційному середовищі;
- 4) стан захищеності установлених законом правил, за якими відбуваються інформаційні процеси в державі;
- 5) стан захищеності національних інтересів країни в інформаційній

сфері;

- 6) важливу функцію держави;
- 7) суспільні відносини, що пов'язані із захистом інтересів людини і громадянина, держави та суспільства, що є життєво важливими, від потенційних і реальних загроз в інформаційному просторі;
- 8) невід'ємну частину оборонної, економічної, політичної та інших складових національної безпеки.

Таким чином, якщо зважати на вищевикладені та проаналізовані іншими дослідниками поняття «інформаційна безпека», пропонуємо його власне розуміння. Інформаційна безпека, з нашої точки зору, є результатом управління потенційними та реальними небезпеками (загрозами) з метою задоволення та охорони національних інтересів держави, суспільства, людини в інформаційній сфері.

Слід зауважити, що нормативно-правові акти, зокрема Закон України «Про основи національної безпеки України» [4], не містить у собі перелік національних інтересів в інформаційній сфері, тим не менш, законодавець визначає пріоритетність національних інтересів, вони є загальними для всіх галузей функціонування держави, життєдіяльності суспільства та людини. Також законодавець встановлює перелік загроз національним інтересам в інфосфері, як і основні напрями державної політики з питань інформаційної безпеки у цій сфері.

На основі вищезазначеного, а також положень Основного Закону, вдаючись до спеціально-юридичного методу та методу кореляції, спробуємо виокремити національні інтереси в інформаційній сфері. Зазначимо одразу, що під національними інтересами в інформаційній сфері ми розуміємо сукупність інформаційних потреб держави, суспільства, людини. Реалізація цих потреб забезпечує їх існування та розвиток шляхом створення відповідних державно-правових інституцій.

Отже, науковці у своїх дослідженнях, як правило, зазначають таку тріаду національних інтересів: інтереси держави, інтереси суспільства, інтереси людини та громадянина. Вони є об'єктами як інформаційної, так і національної безпеки. Законодавець закріпив цю позицію. Наприклад, у Законі України «Про основи національної безпеки України» вказано, що людина і громадянин, їхні права і свободи, суспільство, його духовні, історичні, морально-етичні, культурні, матеріальні та інтелектуальні цінності,

навколишнє середовище, інформаційне середовище, природні ресурси, держава, її конституційний лад, недоторканість та територіальна цілісність, суверенітет, є об'єктами національної безпеки [4]. Системоутворювальним є саме поєднання цих трьох компонентів. Система національних інтересів України складається саме з них, коли вони перебувають у діалектичному зв'язку, тісній взаємодії. Тож, національними інтересами України є інтегроване вираження інтересів держави, суспільства, людини, які є збалансованими.

Конституція України, Основний Закон нашої держави, закріплює основні свободи і права людини і громадянина в інформаційній сфері. На її підставі та беручи до уваги національні інтереси, що закріплені Законом України «Про основи національної безпеки України», виокремимо основні національні інтереси в інфосфері. Ними є інтереси, по-перше, держави. Тут доречно зауважити про наповнення світового та внутрішнього інформаційного простору інформацією про Україну. Важливим є те, щоб інформація ця була достовірною. Також говоримо про інтеграцію України в європейський інформаційний простір, боротьбу з інформаційною злочинністю та ін. По-друге, суспільства. Побудова інформаційного суспільства, розвиток духовності, інтелектуального потенціалу, розвиток моральних засад українського народу, захист від маніпуляцій з масовою свідомістю, зміцнення психічного здоров'я нації. По-третє, людини. Реалізація прав і свобод людини і громадянина стосовно зберігання, використання, поширення, одержання інформації та забезпечення права людини на захист від маніпулювання індивідуальною свідомістю та таке інше.

Звісно, настільки чіткий поділ національних інтересів залежно від об'єкта, а саме держави, суспільства, людини, є умовним. Це зумовлюється тим, що негативна роль загроз поширюється одночасно та автоматично на значну кількість національних інтересів чи хоча б на декілька з них.

Закон України «Про основи національної безпеки» стосовно загроз національній безпеці зазначає: на сучасному етапі найбільш важливими потенційними та реальними загрозами стабільності в суспільстві та національній безпеці України в інформаційній сфері є:

- 1) поширення через засоби масової інформації культу та ідеології насильства, жорстокості тощо;

- 2) прояви обмеження доступу громадян до інформації та свободи слова;
- 3) розголошення інформації, що становить як державну, так і іншу таємницю, що передбачена законом;
- 4) розголошення конфіденційної інформації, яка є власністю держави та спрямована на забезпечення національних інтересів та потреб держави та суспільства;
- 5) комп'ютерна злочинність та комп'ютерний тероризм;
- 6) намагання маніпулювання суспільною свідомістю, зокрема, шляхом поширення упередженої, неповної чи недостовірної інформації [4].

Структурними елементами, які становлять інформаційну безпеку України, є: інформаційно-психологічна безпека, тобто управління потенційними чи реальними небезпеками, загрозами, які здатні завдати психіці людини чи суспільства шкоду, а також державі чи державним службовцям. До таких загроз можна віднести намагання маніпулювання свідомістю суспільства, яке може здійснюватися шляхом поширення упередженої, неповної, недостовірної інформації; поширення через ЗМІ культу жорстокості, порнографії, насильства, тощо. Загроза інформаційній безпеці в галузі прав і свобод людини і громадянина виявляється у намаганнях обмеження доступу громадян до інформації та проявах обмеження свободи слова, розголошенні інформації, яку закон визначає як конфіденційну чи державну таємницю, поширення інформації, яка є конфіденційною та є власністю держави та спрямована на задоволення національних інтересів і потреб держави та суспільства. Інформаційно-технічна безпека – управління реальними чи потенційними загрозами з метою захисту інформаційно-телекомунікаційної інфраструктури, загрозою якій можуть бути комп'ютерний тероризм та комп'ютерна злочинність.

Законодавством, з огляду на загрози в інформаційній сфері, а також інформаційні інтереси, передбачено такі основні напрями державної політики з питань інформаційної безпеки в інформаційній сфері:

- 1) безупинне вдосконалення саме державного регулювання розвитку інформаційної сфери. Здійснити таке вдосконалення можна шляхом створення економічних і нормативно-правових передумов для розвитку національних інформаційних ресурсів та інфраструктури, а також наповнення внутрішнього та світового інформаційного простору досто-

вірною інформацією про нашу країну, та впровадження новітніх технологій в інфо-сферу;

2) забезпечення інформаційного суверенітету нашої країни (Відповідно до Закону України «Про Національну програму інформатизації» [9], інформаційний суверенітет держави – це її здатність контролювати і регулювати потоки інформації з-поза меж держави з метою додержання законів України, прав і свобод громадян, гарантування національної безпеки України.);

3) забезпечення права громадян на свободу слова та неухильного його дотримання, ні в якому разі недопущення неправомірного втручання органів місцевого самоврядування чи державної влади, їй посадових осіб, у діяльність ЗМІ, переслідування журналістів за політичні погляди та позиції, дискримінації в інформаційному середовищі;

4) застосування цілого комплексу заходів стосовно захисту національного інформаційного простору;

5) протидія монополізації інформаційної сфери України;

6) активне залучення засобів масової інформації до боротьби зі зловживаннями службовим становищем, з корупцією та іншими явищами, що можуть викликати загрозу національній безпеці нашої країни [10].

На підставі вищенаведеного робимо можемо зробити висновок: національна безпека є результатом управління потенційними чи реальними загрозами, небезпеками, яка має на меті задоволення національних інтересів держави, суспільства, людини. Національний інтерес, у свою чергу, є сукупністю потреб держави, суспільства, людини. Реалізація цих потреб забезпечує їх існування та розвиток шляхом відповідних державно-правових інституцій, їх створення та належного функціонування. При цьому маємо зазначити, що Україна переживає процес подальшої демократизації,

який відбувається в інформаційну епоху. Це у свою чергу збільшує кількість загроз, однією з яких є «відсутність уявлень про те, що є демократія» [11, с. 284].

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Лопатин В.Н. Информационная безопасность России: Человек. Общество. Государство / В.Н. Лопатин – СПб.: Фонд «Университет», 2000. – 428 с.
3. Про Концепцію Національної програми інформатизації: Закон України від 4 лютого 1998 р. // Відомості Верховної Ради. – 1998. – № 27-28. – Ст. 182.
4. Про основи національної безпеки України: Закон України // Офіційний Вісник України. – 2003. – № 29. – Ст. 1433.
5. Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю.С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. – К.: Укр. енцикл., 1998. – 1999. – Т. 2.: Д – Й. – 744 с.
6. Кормич Б.А. Організаційно-правові засади політики інформаційної безпеки України: Монографія / Б.А. Кормич – Одеса: Юридична література, 2003. – 472 с.
7. Баранов А. Информационный суверенитет или информационная безопасность? / А.Баранов // Нац. безпека і оборона. – 2001. – № 1(13). – С. 70-76.
8. Гурковський В.І. Організаційно-правові питання взаємодії органів державної влади у сфері національної інформаційної безпеки: Автореф. Дис. канд. юрид. наук: 25.00.02 / В.І. Гурковський [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://otherreferats.allbest.ru/law/00440507_0.html
9. Ярочкин В.И., Шевцова Т.А. Словарь терминов и определений по безопасности и защите информации / В.И. Ярочкин, Т.А. Шевцова – М.: «Ось-89», 1996. – 86 с.
10. Про Національну програму інформатизації: Закон України від 4 лютого 1998 р. // Відом. Верховної Ради України. – 1998. – № 27-28. – Ст. 181.
11. Авксентьева Т.Г. Политика і влада і інформаційну епоху: український контекст / Т.Г. Авксентьева – Х.: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2013. – 324с.